

ЛЮБОВ ВЛАДІМІРОВНА ХОТИЛЬОВА (12.03.2028–22.09.2024)

Українське Товариство генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова з сумом та почуттям глибокої скорботи повідомляє, що **22 вересня 2024 р.** на 96-му році пішла із життя великий друг України, видатна вчена в галузі генетики та біотехнології рослин, академік НАН Білорусі, заслужена діячка науки Білорусі, лауреатка Державної премії Білоруської РСР, докторка біологічних наук, професорка, у 1971–1995 рр. директорка Інституту генетики і цитології НАН Білорусі, пізніше, до 2007 р., керувала лабораторією гетерозису і генетики кількісних ознак цього інституту, а у 1977–2007 рр. очолювала Білоруське товариство генетиків і селекціонерів, з 2007 р. — консультант Інституту генетики і цитології НАН Білорусі. Брала активну участь у роботі Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова (УТ-ГіС), людина щедрої душі і доброго серця.

Народилася Любов Владімірівна 12 березня 2028 року у Гомелі (Білорусь). Училася у Гомельській середній школі, а під час Другої світової війни разом з батьками евакуювалась у Росію у селище Совети Куйбишевської (Самарської) області. Після закінчення школи у 1944 р. поступила на лісомеліоративний факультет Куйбишевського сільськогосподарського інституту. У 1946 році перевелася на плодоовочевий факультет Білоруської сільськогосподарської академії в Горках Могилевської області (Білорусь), яку закінчила у 1948 р.

У 1949 р. Любов Хотильова поступила в аспірантуру Московського державного університету (кафедра генетики і дарвінізму). У 1953 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеню кандидата біологічних наук. З 1953 по 1955 рр. працювала на Кабардинській дослідній станції на посаді старшого наукового співробітника (росія). У 1955 році вона повернулася на батьківщину в Білорусь і продовжила свою дослідницьку роботу в Інституті біології Академії наук БССР.

З 1965 р., після реорганізації Інституту біології, працювала в Інституті генетики і цитології Академії наук БССР на посаді старшого наукового співробітника. Після захисту дисертації на здобуття ступеню доктора біологічних наук, у 1971 р. очолила Інститут і успішно керувала ним до 1995 року. Потім продовжила роботу керівником лабораторії гетерозису і генетики кількісних ознак (до 2007 р.) і консультанта. Працювала також академіком-секретарем Відділення біологічних наук (1992–1997), радником Президії НАН Білорусі (1997–2002).

Ім'я Любові Хотильової нерозривно пов'язане з становленням і розвитком генетичних досліджень в Білорусі. З моменту приходу в Інститут генетики і цитології НАН Білорусі вона активно зайнялася проблемою гетерозису. Вивчала комбінаційну здатність у рослин, розробляла методи її аналізу та оцінки вихідного матеріалу за селекції рослин на гетерозис, проводила масштабні дослідження з математичної генетики, пов'язані з моделюванням явища гетерозису, вивченням ролі окремих спадкових факторів у визначенні гібридної потужності рослин. Вперше в бувшому СРСР розробляла методи оцінки комбінаційної здатності на основі диалельного аналізу. Наукові результати за даним напрямком досліджень були узагальнені в її докторській дисертації «Принципы и методы селекции на комбинационную способность», яку було захищено у 1966 р., а також викладені в монографіях «Гетерозис» (1961, 1983), «Селекция гибридной кукурузы» (1965), «Диаллельный анализ в селекции растений» (1974). Ці роботи стали важливими посібниками для генетиків і селекціонерів бувшого Радянського Союзу.

За розробку проблем гетерозису Любові Володимирівни у 1984 р. було присуджено Державну премію Білорусі в галузі науки і техніки.

Професорці Л. В. Хотильовій належить велика заслуга у створенні модифікації методу реципрокної рекурентної селекції міжлінійних гібридів кукурудзи на основі міжсорткових схрещувань, який дозволяє підвищувати продуктивність гібридних форм. Результати цих досліджень отримали широке визнання і були узагальнені в монографії «Периодический отбор в селекции растений» (1976) і монографії під її науковою редакцією «Рекуррентная селекция» (1985).

Важливими є дослідження академіка Л. В. Хотильової, пов'язані з проблемою впливу умов середовища на прояв господарських ознак у сільськогосподарських рослин. З цього напрямку опубліковано монографії «Взаимодействие генотипа и среды. Методы оценки» (1982), «Генотип и среда в селекции растений» (1989), «Экологическая селекция растений» (1997). За розробку принципів та методів екологічної селекції рослин Л. В. Хотильова удостоєна Премії НАН Білорусі (1999 р.).

Професорка Хотильова вивчала також генетичні основи мінливості ступеня перехресного та самозапилення рослин. Знання природи неоднорідності рослин за цією ознакою дозволяє правильно спланувати селекційну стратегію підвищення врожайності сортів. Результатам досліджень присвячено монографію «Полиморфизм растений по степени перекрестноопыляемости» (1981).

Важливі цитогенетичні та генетико-селекційні роботи виконано під керівництвом Л. В. Хотильової на анеуплоїдах пшениці. Результати зі створення і використання серії моносомних ліній отримали широку популярність у бувшому СРСР та інших країнах і опубліковано в монографії «Моносомный анализ в генетических исследованиях пшеницы» (1984). У цьому ж 1984 році професор Л. В. Хотильова удостоєна Державної премії Білорусі в галузі науки і техніки.

Високу оцінку наукової громадськості та міжнародне визнання отримали роботи Любові Володимирівни та її співробітників з використання культури клітин і тканин рослин в генетичних дослідженнях та селекції. Розроблено, зокрема, ефективні методи створення якісно нових форм тритикале із системою *Vrn* генів, які відіграють важливу роль в адаптації рослин до умов зовнішнього середовища. У 2007 р. наукові роботи з реорганізації ядерного геному злаків методами біотехнології, виконані під керівництвом Л. В. Хотильової спільно з Інститутом цитології і генети-

ки Сибірського відділення РАН, удостоєні Премії імені академіка В. А. Коптюга.

В останні роки Любов Владімірівна продовжувала роботи з вивчення генетичних основ формування продуктивності та ознак якості сільськогосподарських рослин з використанням сучасних молекулярно-генетичних і біохімічних підходів, генетичного аналізу дії генів за гетерозису, внутрішньовидової, міжвидової та віддаленої гібридизації. Вона розробляла методи маркер-супутньої селекції перцю солодкого та капусти білокачанної за генами якості плодів і стійкості до захворювань. З метою виявлення факторів, що впливають на якість льоноволокна, досліджувала целюлозо-синтазоподібні гени в клітинах стебла різних форм льону та рівні їх експресії. Підбрала молекулярні маркери до генів, що контролюють якісні показники зерна кукурудзи і пшениці, проводила генотипування колекцій зернових культур.

Свої дослідження Л. В. Хотильова тісно пов'язувала з потребами селекції і сільськогосподарського виробництва. Вона була одним із ініціаторів проведення генетичних досліджень з новою зерною культурою тритикале і одним із авторів високопродуктивного сорту цієї культури Немига 2. За її участі створено 7 гібридів томатів, 8 сортів перцю солодкого, 4 гібриди капусти і сорт перцю гіркого тощо.

Наукові праці академіка Хотильової широко відомі як у Білорусі, так і за її межами. Особисто і в співавторстві Л. А. Хотильовою опубліковано понад 850 наукових праць, серед яких 30 монографій. За 4-томне видання «Генетические основы селекции растений» академік Л. В. Хотильова 2015 р. нагороджена Премією НАН Білорусі (у співавторстві). Любов Володимирівна має 23 авторських свідоцтва на сорти та 9 патентів.

Велику увагу Любов Владімірівна приділяла підготовці і вихованню наукових кадрів, створенню наукової школи. Під її керівництвом виконано і захищено 46 кандидатських і 6 докторських дисертацій.

Значна роль належить академіку Л. В. Хотильовій в організації біологічної науки. Один з важливіших етапів у її науковій та науково-організаційній діяльності розпочався у 1971 р., коли Любов Володимирівна очолила Інститут генетики і цитології НАН Білорусі, прийнявши естафету від свого вчителя, першого директора інституту академіка М. В. Турбіна. За 24 роки керівництва їй вдалося не тільки забезпечити підтримку вже сформованим науковим школам, а й розвинути науковий потенціал колективу, започаткувавши нові, перспективні напрями генетичних досліджень.

Досягнення Любові Владімірівни високо оцінені науковою громадськістю. У 1972 р. вона була обрана членом-кореспондентом, а в 1980 р. — академіком НАН Білорусі. У 1992 р. змінюється масштаб її діяльності — Л. В. Хотильову обирають академіком-секретарем Відділення біологічних наук НАН Білорусі. Протягом 5 років на цій посаді вона приклала багато зусиль для збереження наукового потенціалу білоруських біологів, подальшого розвитку основних напрямів сучасної біології, розширення і зміцнення міжнародних зв'язків наукових установ Відділення. Протягом багатьох років Л. В. Хотильова плідно працювала в складі Президії НАН Білорусі, Президії ВАК СРСР і ВАК Білорусі, була членом Правління ISSER, керівником секції біологічних наук Білоруського республіканського фонду фундаментальних досліджень, віцепрезидентом Всесоюзного товариства генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова, довгі роки очолювала Білоруське товариство генетиків і селекціонерів. Протягом тривалого часу Л. В. Хотильова займалась громадською роботою в якості депутата Мінської міської Ради депутатів трудящих (1967–1979), була делегатом XXXI сесії Організації Об'єднаних Націй (1976 р., Нью-Йорк, США) і делегатом Третього Всебілоруського Народного Зібрання (2006). Вона активно працювала в складі Комісії з Державних премій Республіки Білорусь, входила до складу редколегій багатьох провідних наукових журналів і цілої низки наукових і експертних рад, була почесним директором Інституту генетики і цитології НАН Білорусі. За заслуги в області науки, високий професіоналізм і багаторічну плідну діяльність Любов Володимирівна удостоєна звання «Заслужений діяч науки БРСР», Подяки Президента Республіки Білорусь, відзначена високими урядовими нагородами — орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, Франциска Скорини, медаллю «За доблестный труд в ознаменованіе 100-летия со дня рожденія В. И. Ленина», срібною медаллю та Почесною грамотою ВДНГ СРСР, медаллю імені М. І. Вавилова, Почесними грамотами Верховної Ради БРСР та Почесною грамотою Президії НАН Білорусі тощо.

Окремо хочемо підкреслити тісні наукові зв'язки академіка Л. В. Хотильової з українськими вченими. Вона брала безпосередню участь в організації і проведенні захисту як докторських, так і кандидатських дисертацій в галузі генетики українськими вченими в Інституті генетики і цитології АН БССР. Зокрема тут захистили докторські дисертації майбутні академік НАН України В. В. Моргун, член-кореспондент НАН України С. С. Малюта та багато інших представників

української науки. Академік Хотильова багато разів приїжджала в Україну для участі у різноманітних наукових форумах, присвячених сучасним проблемам генетики, селекції, біотехнології тощо, брала активну участь у роботі УТГІС, була членом редакційної ради журналу «Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів», членом Міжнародного наукового комітету щорічних Міжнародних наукових конференцій «Фактори експериментальної еволюції організмів», що їх організовує і проводить УТГІС, нагороджена Почесною грамотою Товариства тощо.

Від імені членів УТГІС і всіх українських учених генетиків, селекціонерів та біотехнологів низько і з великою вдячністю схиляємо голови перед світлою пам'яттю Любові Владімірівни Хотильової та висловлюємо щирі співчуття колективі Інституту генетики і цитології НАН Білорусі, усім білоруським біологам, рідним і близьким покійної.

Президія Українського товариства генетиків і селекціонерів ім. М. І. Вавилова.

Редакційна колегія журналу «Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів»